

رسانه‌ها و کودتا:

پوشش اخبار کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ ایران و کودتای ۱۵ جولای ۲۰۱۶ ترکیه در روزنامه‌های ایران و ترکیه^۱

محمد بابایی^۲، فرشته ثابتی تکانتبه^۳، نیما رضایی^۴

چکیده

مطالعه الگوی رفتاری رسانه‌ها در برابر تغییرات سیاسی مهم جوامع نظیر کودتا با توجه به تأثیر آن بر افکار عمومی و کلیت جامعه مهم است. هدف مقاله تطبیق پوشش خبری مطبوعات در کودتای ۲۸ مرداد سال ۱۳۳۲ ایران و مطبوعات ترکیه در کودتای ۱۵ جولای ۲۰۱۶ است. پرسش آن است که مطبوعات ایران و ترکیه، کودتا را چگونه و به چه میزان پوشش داده‌اند؟ روش تحقیق تحلیل محتوای کمی است. جامعه آماری پژوهش اخبار مرتبط با کودتاست که در سه روزنامه ایرانی آتش، باختر امروز و اطلاعات و نیز سه روزنامه ترکیه‌ای زمان، حریت و جمهوری، با سه گرایش حامی دولت، منتقد دولت و بی‌طرف منتشر شده‌اند. یافته‌ها نشان داد مطبوعات منتخب در قبال رویداد موضع بی‌تفاوتی یا بی‌طرفی اتخاذ نکردند؛ بر نقش مردم و لزوم مشارکت آنها تأکید کردند و نقش عوامل خارجی در کودتا را تقبیح نمودند. در مجموع روزنامه‌ها به‌رغم اتخاذ مواضع حزبی و جناحی، اما به توجه به فضای سیاسی سنگین، برخی مواضع مشترک در حمایت از مردم و حرکت‌های ضدکودتا را نیز از خود نشان دادند. در عین حال مطبوعات منتخب ترکیه بیش از مطبوعات منتخب ایران به تحلیل رویداد توجه نشان دادند. این تفاوت می‌تواند ریشه در تنوع دیدگاه‌های رسانه‌های ترکیه در مقایسه با ایران و نیز حضور رسانه‌های جدید داشته باشد که اطلاع‌رسانی در لحظه رویداد را بر عهده داشتند.

کلیدواژه‌ها: کودتای ۲۸ مرداد، کودتای ۱۵ جولای، مطبوعات، پوشش خبری، ایران، ترکیه.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۱۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۰۸

۱. این مقاله مستخرج از پایان‌نامه نویسنده دوم و با راهنمایی نویسنده اول و مشاوره نویسنده سوم است.
۲. استادیار گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول). mbabae48@gmail.com
۳. کارشناس ارشد علوم ارتباطات اجتماعی، گروه ارتباطات اجتماعی، دانشکده ارتباطات، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، تهران، ایران. fereshtehsabeti122@yahoo.com
۴. استادیار گروه روابط بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. nima.r@khu.ac.ir

مقدمه

رسانه‌های جمعی در ذهنیت‌سازی از رویدادها، جهت‌دهی به برخی رفتارهای اجتماعی، حمایت و یا تضعیف برخی تحولات کلان سیاسی و اجتماعی نقشی کم و بیش دارند (معمدنژاد، ۱۳۹۱: ۴۹). از نگاه محققان، رسانه‌ها قادرند با پوشش خبری رویدادها در بزنگاه‌های اصلی جامعه تاثیرگذار باشند (روشه، ۱۳۸۵: ۱۸۰، مولانا، ۱۳۷۱: ۳۵). تحولاتی نظیر جنبش اجتماعی^۱، کودتا^۲، انقلاب^۳، اصلاحات^۴ و مانند آن مورد توجه رسانه‌ها قرار می‌گیرند؛ اما در این میان کودتا به واسطه ناگهانی و نیز محوریت نظامیان از دیگر انواع تحولات اجتماعی متمایز است. کودتا^۵ کسب قدرت به شکلی سریع و با اعمال قدرت فرقه‌ای سیاسی است که عموماً به دست نظامیان و با حمایت آنان صورت می‌گیرد (ساروخانی، ۱۳۷۴: ۲۴). در واقع نوعی براندازی ناگهانی و خشن است که با حمایت و یا به واسطه نظامیان محقق می‌شود. شرط تحقق کودتا، داشتن کنترل بر تمام یا بخشی از نیروهای مسلح است (Britanica, 2024). وقوع کودتاهای متعدد در قرن بیستم و بیست و یکم همچنان با نقش‌آفرینی رسانه‌ها در حمایت و یا در برابر آن توأم بوده است. از متاخرترین کودتاها در غرب آسیا، کودتای ۱۵ جولای ۲۰۱۶ ترکیه است که با توجه به نقش‌آفرینی چشمگیر رسانه‌ها در آن در خور بررسی است.^۶ برخی تحلیل‌گران ۱۵ جولای ۲۰۱۶ را روز آغازهای جدید در ترکیه دانسته‌اند که از مهمترین آنها، مقاومت مردم و رسانه‌ها (مطبوعات، شبکه‌های اجتماعی و) به شکلی بی‌سابقه در برابر کودتا و همچنین حمایت نکردن بخش بزرگی از ارتش و نظامیان از کودتا بود. از گذشته رسانه‌های این کشور نقشی مهم در پیشبرد کودتا و حمایت اهداف کودتاچیان داشته‌اند و این بار نیز انتظار می‌رفت همانگونه عمل کنند.^۷ اما در شب ۱۵ جولای، تقریباً اغلب رسانه‌ها پیام‌هایی را علیه کودتا منتشر کردند. حمایت

1. Social movement
2. Coup de etat
3. Revolution
4. Reform
5. Coup d'État

۶. در ساعات اولیه کودتا، اردوغان از بیرون استانبول، خبر داد با مردم سخن خواهد گفت. اما تصرف تلویزیون ملی به دست ارتش مانع شد؛ لذا از طریق اپلیکیشن face time پیامش را به مردم رساند (مجری تلویزیون با نشان دادن صفحه نمایش گوشی، پیام اردوغان را منتقل نمود). او از مردم خواست به خیابان‌ها بیایند. در لحظه سرنوشت‌ساز، رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی نقشی تاثیرگذار در تعیین سرنوشت ترکیه بازی کردند؛ با حضور مردم نتیجه نهایی کودتا رقم خورد.

۷. در کودتاهای ترکیه، چهار مورد موفق بوده‌اند. در سال‌های ۱۹۶۰، ۱۹۷۱، ۱۹۸۰ و ۱۹۹۷، نظامیان تلاش نمودند دولت‌ها را با تهدید به خشونت حذف کنند. هر بار رسانه‌ها متحدی برای نظامیان بودند که رهبران منتخب را بی‌اعتبار و پس از برکناری آنها، به اقدامات کودتاچیان مشروعیت می‌بخشیدند.

رسانه‌ها از دموکراسی و مردم‌ترکیه و مقاومت آنها در برابر کودتا، دلیل مهمی برای شکست کودتا شد (Serdar and Kandemir, 2016). در این میان روزنامه‌ها نیز در پوشش خبری وقایع کودتا نقش‌آفرین بودند و متناسب با منافع و سوگیری سیاسی خود در برابر آن موضع‌گیری کردند. روزنامه زمان^۱ از منتقدان اردوغان و با شمارگان بالا، با شور فراوان به پیگیری حوادث کودتا پرداخت. این روزنامه ارتباط نزدیکی با فتح‌الله‌گولن از مخالفان تبعیدی اردوغان داشت. روزنامه حریت^۲ با مالکیت شرکت رسانه‌ای اردوغان، کاملاً با سیاست‌های او همسو بود. اما جمهوریت^۳ معتدل‌تر به پوشش این رویداد پرداخت. این روزنامه تریبونی برای نیروهای لاییک و طرفدار آتاتورک است.

در این پژوهش به منظور نزدیک شدن به الگویی مشخص از رابطه مطبوعات و کودتا، مطالعه تطبیقی انجام شده است؛ لذا پوشش اخبار کودتای ترکیه را با کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ ایران که در آن نیز مطبوعات نقش بارزی ایفا کردند، مقایسه می‌کنیم. کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ فی‌نفسه از همین نظر هم قابل مطالعه است. پیش از کودتا، فضای مناسبی برای فعالیت مطبوعات فراهم شده بود و آنها نیز در عموم رویدادها نقش‌آفرینی می‌کردند. افزون بر آنکه نبود فناوری امروزین و شبکه‌های مجازی، نقش‌آفرینی آنها را برجسته‌تر ساخته بود. نیمه اول دهه ۳۰ را اوج آزادی و «عصر آزادی مطبوعات ایران» (قاسمی، ۱۳۸۰: ۹۵) خوانده‌اند. فضایی مطبوعاتی که با وقوع قیام ۳۰ تیر ۱۳۳۱ شکل گرفت و در دوران نخست‌وزیری مصدق شدت یافت. این اوضاع پس از کودتا ادامه پیدا کرد اما با شکل‌گیری دستگاه‌ها و نهادهای امنیتی و نظارتی، محدودیت بر مطبوعات وارد مرحله جدیدی شد (قاسمی، ۱۳۸۰: ۹۴). در جریان کودتای ۲۸ مرداد نیز روزنامه «آتش» به مدیریت میراشرافی و مخالف دولت تلاش می‌کرد مصدق را تخریب کند. روزنامه «باختر امروز» به سردبیری حسین فاطمی پایگاه غیررسمی جبهه ملی و حامی دولت مصدق بود. «اطلاعات» روزنامه عصر تهران در جریان کودتا، بی‌طرفانه و نرم‌تیترو می‌زد. مسعودی سردبیر آن در دوران نخست‌وزیری مصدق نهایت تلاشش را کرد تا اطلاعات منبع خبری بی‌طرفی باشد و از منازعات و مجادلات سیاسی پرهیز کند (سلیمان نوری، ۱۳۳۲: ۶۹).

اهمیت و ضرورت این مطالعه تطبیقی برگرفته از اهمیت استخراج الگوهای رفتاری مشترک مطبوعات در قبال کودتا است. با وجود تفاوت در سطح و حجم دو کودتا و نیز تفاوت در سرانجام

1. Zeman
2. Hürriyet
3. Cumhuriyet

آنها، توجه به چند نکته این مقایسه را همچنان معنادار می‌سازد. ایران و ترکیه در زمره مهمترین دولت‌های اسلامی منطقه‌اند که سنت دموکراسی و انتخابات و ملزومات آن از جمله رسانه و مطبوعات در آنها ریشه‌دار و نهادینه است؛ دو کشور به فاصله چند سال حرکت به سوی توسعه سیاسی و اقتصادی را آغاز کردند و داعیه الگودهی برای سایر کشورهای منطقه را دارند. افزون بر آن، برنامه توسعه را با محوریت دولتی نظامی و تقریباً در یک بازه زمانی پیش گرفتند و ترکیه از برخی وجوه نیز به الگویی برای پیشرفت ایران در عصر رضا شاه تبدیل شده بود. از سویی در مقایسه با کودتاهای گذشته ترکیه، در کودتای ۱۵ جولای، نقش عامل خارجی در کودتا برجسته‌تر است (Caragul, 2016) و از این نظر به کودتای ۲۸ مرداد شباهت بیشتری دارد. با توجه به احتمال تکرار چنین رویدادی در کشورهای منطقه، مطالعات این‌چنینی زمینه درک بهتر مسئولان رسانه‌ای کشور از نقش رسانه‌ها را در این تحولات فراهم می‌کند. یافته‌های پژوهش همچنین به درک درست دست‌اندرکاران مطبوعات، خبرگزاری‌ها و صداوسیما از عملکرد رسانه‌های محل وقوع کودتا کمک می‌کند. مطالعات تطبیقی و مقایسه‌ای در مورد عملکرد رسانه‌ها در کودتاها کمیاب است. مطالعه حاضر بر آن است دریابد مطبوعات منتخب در پوشش اخبار کودتا چه واکنشی به وقوع کودتا در ایران و ترکیه، عوامل خارجی موثر بر آن و نقش مردم در کودتا نشان دادند و به لحاظ تکنیکی نیز کدام ارزش و قالب خبری برای آنها کاربرد بیشتری داشته است؟

مبانی نظری

با توجه به پرسش‌های پژوهش که در صدد شناسایی محورها و موارد برجسته شده در روزنامه‌های منتخب در قبال دو کودتاست، به نظر می‌رسد دیدگاه‌های نظری ذیل مناسب باشند.

برجسته‌سازی

بر اساس این نظریه (۱۹۷۲) رسانه‌ها در انتقال پیام نوعی اولویت یا برجسته‌سازی را در نظر می‌گیرند. این نظریه تأثیر رسانه‌ها را در رفتار محدود می‌کند، اما بیان می‌کند که رسانه‌ها قادرند تعیین کنند مخاطبان درباره چه بیندیشند (مهدی‌زاده، ۱۳۸۰: ۳۷-۳۶). در فرآیند برجسته‌سازی «دروازه‌بانان» و «پردازشگران» رسانه‌ای توجه خود را بر «گزینش» بعضی موضوعات و رویدادهای خبری متمرکز می‌کنند، سپس رویدادهای خبری را متناسب با «چارچوب» معنایی خاص «پردازش» می‌نمایند. «چارچوب‌گذاری»، «گزینش» نامحسوس وجوه خاص یک موضوع توسط رسانه است (دیرینگ و راجرز، ۱۳۸۵: ۱۲۲). در نتیجه این عمل، رسانه‌ها برای تأثیرگذاری

بر مخاطب و تغییر در معیارهای ارزیابی او «زمینه‌سازی» می‌کنند (سورین و تانکار، ۱۳۸۸: ۳۳۸). گلا دیس انگل لنگ^۱ و کورت لنگ (۱۹۸۳) این فرایند را در شش مرحله ترسیم کردند: ۱. مهم جلوه دادن برخی موضوعات ۲. نوع و میزان متفاوت پوشش خبری ۳. چارچوب‌بندی موضوعات، یعنی اختصاص دادن حوزه‌ای از معانی برای قابل فهم‌سازی موضوع ۴. ادبیات و زبان مورد استفاده رسانه‌ها (بزرگ‌نمایی یا کوچک‌نمایی موضوع) ۵. ربط دادن موضوعات به نمادهای ثانویه مهم برای مردم ۶ بهره‌گیری از اشخاص معروف و معتبر برای برجسته‌سازی (سورین و تانکار، ۱۳۸۸: ۳۴۸-۹).

در این مطالعه از این نظریه برای استخراج روش‌ها و تکنیک‌های برجسته‌سازی اخبار در مطبوعات مورد بررسی استفاده خواهد شد. بر این اساس شاخص‌هایی همچون جهت‌گیری، مهم‌ترین مفاهیم و محورها، محل درج اخبار، مفاهیم و محورهای برجسته شده، مهم‌ترین اسامی افراد و نهادهای داخلی و خارجی، مهم‌ترین شواهد و مستندات، مهم‌ترین علل بیان شده در حمایت یا مخالفت با کودتا، شیوه‌های بهره‌گیری از کنشگران سیاسی، ارزش‌های خبری و قالب خبر را بکار خواهیم گرفت.

پوشش خبری

پوشش خبری مجموعه‌ای از روش‌ها، تکنیک‌ها و فعالیت‌هایی است که بر روی خبر صورت می‌گیرد تا جایگاه یک خبر بالاتر یا پایین‌تر رود و ارزش آن در مجاورت مطالب دیگر کمتر یا بیشتر شود. چامسکی و هرمن معتقدند در بحران‌های سیاسی، نقش اول را تاکتیک‌های اطلاع‌رسانی ایفا می‌کنند. در نگاه آنها ماهیت حقیقی تاکتیک‌های خبری، دستکاری در اطلاعات و اخبار است و پیش از آنکه اطلاعات به رسانه‌ها برسد، اعمال می‌شود (چامسکی و هرمن، ۱۳۹۱). تاکتیک‌های خبری با وجود اختلاف در شیوه ارائه و نیز بکارگیری ترکیبی، از نوعی جهت‌دهی و همگرایی حکایت می‌کنند تا افکار عمومی را به سمت مورد نظر هدایت کنند (سلطانی‌فر، ۱۳۸۲: ۵-۱۴). تکنیک‌هایی همانند نشت هدایت شونده (برخی اخبار و اسرار حفظ و برخی دیگر با اهداف خاص و به گونه‌ای زمان‌بندی شده و در چند مقطع زمانی منتشر می‌شوند)؛ حذف (قسمت‌های مهمی از خبر متناسب با اهداف تعیین شده، از چرخه انتشار خارج می‌شود)؛ کلی‌بافی (با پرداختن به حاشیه‌های بی‌ضرر، ضمن القای تأمین نیاز خبری

مخاطب، ذهن او از اصل ماجرا و ریشه و عمق آن دور نگه داشته می‌شود؛ زمان‌بندی (با تأخیر در انتشار خبر، التهاب و اشتیاق را در مخاطب ایجاد می‌کنند)؛ دشمن‌تراشی (با دشمن‌تراشی و مظلوم‌نمایی اقدامات و تصمیمات، موجه شمرده شوند و بر وحدت بیشتر تأکید می‌شود)؛ و تبخیر خبر (به جای منتشر نکردن و حذف خبر، با انتشار خبر از عنصر شایعه بهره‌برداری می‌شود تا مخاطبان در تشخیص و تفکیک خبر و شایعه سردرگم شوند) از جمله کاربردی‌ترین‌ها هستند (نصراللهی، ۱۳۹۴: ۱۲۷-۱۲۱). شاخص‌های یاد شده که برگرفته از نظریه پوشش خبری است از استخراج تکنیک‌های خبری مطبوعات منتخب و نیز در تجزیه و تحلیل آنها بکار خواهند رفت.

زمینه وقوع کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ و عملکرد مطبوعات

با وجود تصویب لایحه ملی شدن نفت (اردیبهشت ۱۳۳۰)، انگلستان تا اواخر تیر از پذیرش آن خودداری و در مقابل، طرح‌های نظامی برای اشغال آبادان تهیه نمود (رادمرد و حجازی، ۱۳۹۵: ۵۵-۴۰) و همزمان سعی بر بایکوت مصدق مگر در موارد ضروری داشت (مقصودی، ۱۳۸۰: ۲۰-۱۰۲). مقدمات کودتا را عوامل انگلستان و شرکت نفت و هواداران داخلی طراحی کردند (کولایی، ۱۳۸۹: ۳۵) و آمریکا نیز که دریافت منافعش تهدید شده، مخفیانه به آن پیوست (ویلبر، ۱۳۸۰: ۳۶). اجرای عملیات در ایران به‌وسیله مخالفین مصدق (محافظه‌کاران، دربار و نیروهایی که با سفارت انگلستان ارتباط داشتند) ممکن شد (اشرف و بنوعیزی، ۱۳۸۸: ۱۳۳). با موفقیت کودتا، مذاکرات میان شرکت سابق نفت ایران و انگلستان با شرکت‌های نفتی خارجی (نظیر استاندارد نیوجرسی^۱، تگزاس^۲ و گلف^۳، رویال داچ شل^۴ و فرانس دوپترول^۵ فرانسه) آغاز شد (اشرف و بنوعیزی، ۱۳۸۸: ۱۳۳).

از سویی متعاقب فضای آزاد بعد از دوره دیکتاتوری، شمار نشریات و احزاب افزایش یافت اما بخش زیادی از مطالب آنها را رقابت و کشمکش در حمایت و یا له دولت‌ها شکل می‌داد؛ گاه خود نیز عامل رقابت‌ها بودند (کاتوزیان، ۱۳۷۱: ۱۲۰-۱۰۰). مطبوعات وابسته به شرکت نفت انگلیس و مخالفان جبهه ملی برای بی‌اعتبارکردن جبهه ملی تلاش کردند؛ نشریات حزب توده، شکل‌گیری جبهه ملی را مغایر منافع خود می‌دانستند. با تشکیل دولت جبهه ملی، بسیاری از

1. Standard new jersey
2. Texas Oil
3. Gulf Oil
4. Royal Dutch Shell
5. France production de petrole

مطبوعات با استفاده از این فضا تشنج‌آفرینی کردند (سفری، ۱۳۷۱: ۴۵-۱۵). در این مقطع دو روزنامه مهم جبهه ملی «باختر امروز» و «شاهد»، محبوبیت و اعتبار داشتند. اطلاعات و کیهان در رقابت با باختر امروز، طیفی از مواضع مثبت، جانبدارانه و گاه فرصت‌طلبانه داشتند (سفری، ۱۳۷۱: ۴۵-۱۵). مطبوعات حزب توده در کنار مطبوعات دربار و بیگانگان، برای تضعیف دولت اخبار تحریک‌کننده منتشر می‌کردند (نجاتی، ۱۳۶۶: ۶۶-۱۳). در این بین برخی مطبوعات کشمکش دولت و مجلس بر سر تصویب اعتبارنامه‌ها را نیز به افکار عمومی می‌کشاندند (چهرمی، ۱۳۹۴: ۴۳۶). همزمان برپایی تظاهرات علیه مصدق از موضع دفاع از شاه، و نحوه بازتاب آن، بر دامنه اختلافات و تشنجات افزود (افشار، ۱۳۸۱: ۹۵-۸۸). متعاقب تصمیم دولت برای نظرخواهی درباره رژیم و اعلامیه حزب توده مبنی بر درخواست تغییر رژیم در ۲۷ مرداد، مطبوعات مصدقی مانند باختر امروز، ضمن حمله به شاه، دربار، مجلس و مخالفان، تقاضای جمهوریت نمودند (سفری، ۱۳۷۱: ۴۵-۱۵). روز ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ خیابان‌های تهران و مراکز مهم، با حمایت ارادلی، کامیون‌ها و تانک‌ها به تصرف کودتاچیان درآمد و دفتر روزنامه باختر امروز به آتش کشیده شد (جیمز، ۱۳۷۱: ۶۵-۳۰).

زمینه کودتای ۱۵ جولای سال ۲۰۱۶ ترکیه و عملکرد مطبوعات

کودتای ۱۵ جولای ترکیه بر بستر دو واقعیت سیاسی - نظامی این کشور رخ داد: جایگاه نظامیان در ساخت سیاسی و اجتماعی ترکیه که ظهور ترکیه نوین را مدیریت کردند (یزدانی، ۱۳۹۵: ۲) و قدرت‌یابی جریان نوعثمانی که داعیه بازگشت به خلافت عثمانی را دارد (فلاح‌پیشه و همکاران، ۱۳۹۴: ۴۳). در سال‌های اخیر نیز رهبران حزب عدالت و توسعه (اردوغان و داود اوغلو) تلاش کردند با گسترش روابط با شرق، مناسبات با اتحادیه اروپا و آمریکا را متوازن کنند (یزدانی، ۱۳۹۵: ۵). گرچه این کار به معنای کنار گذاشتن غرب نیست (حیدری و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۴۳). این گرایش از ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۰ به اوج رسید، اما بعد از ۲۰۱۰ و همزمان با مواضع این کشور در قبال تحولات مصر و تونس و سوریه منحرف شد (بهرامی، ۱۳۹۵: ۶۶) و حسب برخی تحلیل‌ها انتقادهای جدی به خط مشی‌های سیاسی این کشور وارد نمود. اما برخی نیز با نظر به جایگاه ارتش به‌عنوان حافظ لائیسیتته و سکولاریسم و اسلام‌گرا بودن اردوغان، کودتا را علیه او توصیف می‌کنند. بدیهی است این نگرش مقابله با اقتدارگرایی اردوغان را در بطن خود دارد (فاراتاب، ۱۴۰۲/۱۲/۲۳).

البته ترکیه را در زمره کشورهای دانیسته‌اند که شمار زیادی از روزنامه‌نگاران در آن زندانی‌اند (خبرگزاری جمهوری، ۱۳۹۶). این دولت پیش از کودتا عموماً به بهانه برخورد با جریان گولنیست‌ها دست به بازداشت و اخراج گسترده و اعمال محدودیت در سازمان‌های دولتی و نظامی زده بود که انتقادهای داخلی و خارجی را در پی داشت. به همین دلیل پیش از کودتا رسانه‌های منتقد نیز دولت را به مقابله با آزادی بیان متهم می‌کردند. حکم دادگاه در مورد انتقال مدیریت و سرپرستی روزنامه «زمان» (که پس از کودتا نیز بسیاری از روزنامه‌نگاران آن تحت تعقیب قرار گرفتند) چند ماه پیش از کودتا صادر شد. سال قبل از کودتا نیز ماموران امنیتی به دفاتر دو شبکه تلویزیونی گولن حمله کردند و مانع ادامه پخش آنها شدند. مجموعه تلویزیونی گروه فتح الله گولن موسوم به گروه خدمت دارای چندین کانال تلویزیونی و نیز خبرگزاری بود که برخی از آنها از آمریکا و اروپا برنامه پخش می‌کردند (قائم مقامی، ۱۳۹۶). حزب عدالت و توسعه به رهبری اردوغان نیز چند کانال رادیو و تلویزیون خصوصی در اختیار دارد. حتی برخی طریقت‌ها مانند نقش‌بندی و قادری رسانه دارند. شماری کانال خصوصی ترکیه هم از کشورهای اروپایی پخش می‌شوند. تا پیش از کودتا آرایش رسانه‌ای ترکیه چنین بود:

- ۱- رسانه‌های موافق اردوغان نظیر TRT، Kanal7، Ulike، Net tv
 - ۲- رسانه‌های مخالف دولت که روزنامه زمان در رأس آنان قرار دارد
 - ۳- رسانه‌های بی‌طرف تقریباً شامل روزنامه حیات و البته برخی رسانه‌های متعلق به فرقه‌ها مانند طریقت و قادری. پاکسازی رسانه‌ای ترکیه پس از کودتای نافرجام ۱۵ ژوئیه ۲۰۱۶ نیز منجر به تعطیلی دستکم ۱۳۱ رسانه و بازداشت ۱۱۷ روزنامه‌نگار شد (Platform24, 2016).
- دولت همچنین شرکت‌های رسانه‌ای مرتبط با فتح الله گولن و حزب او را تعطیل و پروانه فعالیت دست کم ۶۲۰ روزنامه‌نگار را لغو نمود. بیش از دو هزار و ۳۰ کارمند رسانه و روزنامه‌نگار شغل خود را از دست داده‌اند (Letsch, 2016).

تقابل رسانه‌های نوین با رسانه‌های سنتی از خصلت‌های رسانه‌ای کودتای ترکیه بود به نحوی که رسانه‌های نوین از همان ساعات اولیه شب کودتا، باعث بسیج گسترده مردم در مخالفت با کودتا و موفق شدند با برقراری تماس اینترنتی با اردوغان نقشی چشمگیر در خنثی‌سازی براندازی ایفا کنند. کودتا در چنین فضایی محقق شد و لذا رسانه‌های مختلف از جمله مطبوعات متناسب با پیشینه خود و نیز وضعیت جدید، مواضع خاصی را در برابر کودتا و پس از آن اتخاذ کردند.

روش پژوهش

با توجه به پرسش‌های این مطالعه، پژوهش به روش تحلیل محتوای کمی انجام شده است. داده‌های پژوهش نیز با تکنیک کدگذاری گردآوری و با استفاده از نرم‌افزار SPSS تجزیه و تحلیل شده‌اند. به لحاظ رویکرد نیز پژوهش توصیفی-تحلیلی است. جامعه آماری پژوهش محتوای روزنامه‌های آتش، باختر امروز و روزنامه اطلاعات درباره کودتای ۲۸ مرداد؛ و روزنامه‌های جمهوری، زمان و حریت درباره کودتای ۱۵ جولای ترکیه است که از دو روز قبل از کودتا تا یک هفته پس از آن را در بر می‌گیرد. با توجه به قابل احصاء بودن نمونه‌های مورد بررسی در بازه اعلام شده، کل خبرهای منتشر شده درباره کودتا تمام شماری شده است. به عبارت دیگر حجم نمونه در این پژوهش با جامعه آماری یکسان است. واحد تحلیل در این پژوهش مطلب است. یعنی هر مطلبی که مرتبط با رویداد کودتا و در قالب‌های مختلف خبری منتشر شده است. در پایان نیز با بهره‌گیری از رویکرد توصیفی یافته‌های بدست آمده ابتدا توصیف و پس از آن تحلیل و معنادار شدند.

در مورد حجم نمونه برای محاسبه ضریب قابلیت اعتماد، حسب نظر عموم محققان (ویمر و دومینیک، ۱۳۹۲؛ و نیز رایف، ۱۳۸۲) ضریب ۷۰ درصد در نظر گرفته شده است. در این مطالعه ضریب قابلیت اعتماد با فرمول اسکات سنجیده شده است. ضمن آنکه این فرمول توافق‌های تصادفی در محاسبه را نیز اصلاح می‌کند. فرمول Pi اسکات به صورت زیر می‌باشد:

OA: درصد توافق مشاهده شده، و EA: درصد توافق مورد انتظار است (هیز، ۲۰۰۵، ۸۷)

به منظور تعیین ضریب پایایی نیز، ابتدا کل متن روزنامه‌های مورد نظر با استفاده از تکنیک نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شد؛ سپس نمونه‌های منتخب همراه با تعریف عملیاتی هر مقوله و دستورالعمل کدگذاری، به دو کارشناس دیگر برای کدگذاری مجدد داده شد و با استفاده از فرمول ویلیام اسکات، ضریب پایایی آزمون محاسبه گردید.

جدول ۱. مقولات تحلیل تکنیکی

مقوله	زیر مقوله
تعداد خبرهای مرتبط با کودتا	شمار خبرها
عناصر خبری برجسته	چه کسی، چرایی، چه زمانی، چه مکانی، چیستی؟، چگونه؟
ارزش‌های خبری برجسته	تازگی، دربرگیری، شگفتی، برخورد، شهرت، بزرگی و فراوانی، مجاورت
قالب‌های خبری	گزارش، مصاحبه، سرمقاله، یادداشت، خبر، تحلیل، عکس، گرافیک، کاریکاتور
جهت‌گیری مطلب یا تصاویر	حمایت از کودتا، انتقاد از کودتا، بی‌طرف

مقوله	زیر مقوله
تاکتیک‌های خبری	تاکتیک حذف، کلی‌بافی، زمان‌بندی، قطره‌چکانی، تبخیر، سانسور، بزرگنمایی
نگاه به مردم در کودتا	ضرورت توجه به مردم و نقش آنها در تحولات جامعه، مردم هیچ نقشی ندارند، خود را کنار کشیده‌اند، کنار گذاشته شده‌اند.
نقش عوامل خارجی در کودتا	تحریک کشورهای خارجی و حمایت از کودتا، حمایت خارجی از دولت و اعلام مخالفت با کودتا، اعلام بی‌طرفی و تلقی کودتا به‌عنوان مسئله داخلی، سایر
اهداف کنش‌گران سیاسی	تهییج افکار عمومی در جهت دامن زدن به کودتا، دعوت از مردم برای حضور در صحنه و حمایت از دولت، نظاره‌گر بودن و اعلام بی‌طرفی

در جدول ۱، مقولات و زیرمقولات مستخرج از مبانی نظری ذکر شده است. در جدول ۲، ضریب پایایی مقوله‌های مستخرج از نظریه برجسته‌سازی محاسبه شده است.

جدول ۲. ضریب پایایی مقوله‌های نظریه برجسته‌سازی

مقولات		ضریب پایایی
مقوله عناصر خبری	فراوانی مشاهده شده	17
	درصد توافق مشاهده شده	0.14
	درصد توافق مورد انتظار از ۵۰	43
مقوله ارزش‌های خبری	فراوانی مشاهده شده	19
	درصد توافق مشاهده شده	0.16
	درصد توافق مورد انتظار از ۵۰	39
قالب‌های خبری	فراوانی مشاهده شده	25
	درصد توافق مشاهده شده	0.21
	درصد توافق مورد انتظار از ۵۰	40
مقوله جهت‌گیری (حمایتی، انتقادی، بی‌طرف) تصاویر	فراوانی مشاهده شده	16
	درصد توافق مشاهده شده	0.13
	درصد توافق مورد انتظار از ۵۰	39
جایگاه مردم	فراوانی مشاهده شده	22
	درصد توافق مشاهده شده	0.18
	درصد توافق مورد انتظار از ۵۰	41
جایگاه عوامل خارجی در کودتا	فراوانی مشاهده شده	20
	درصد توافق مشاهده شده	0.17
	درصد توافق مورد انتظار از ۵۰	38
جمع کل	فراوانی مشاهده شده	119
	درصد توافق مشاهده شده	0.99

۱. منظور از این شاخص، سنجش درصد مشابهت بین کدگذاری‌های کدگذار اول با کدگذار دوم و سوم در پایان مطالعه متون است که در اینجا بیش از هفتاد درصد مشابه گزارش شده است و نشان دهنده پایایی یافته‌هاست.

در جدول ۳، ضریب پایایی مقوله پوشش خبری ذکر شده است.

جدول ۳. ضریب پایایی مقوله پوشش خبری^۱

مقولات		ضریب پایایی
مقوله تاکتیک‌های خبری	فراوانی مشاهده شده	26
	درصد توافق مشاهده شده	0.57
	درصد توافق مورد انتظار از ۵۰	46
		0.84

میزان هر یک از مقوله‌ها در ستون آخر گزارش شده است که با توجه به مقدار اعداد محاسبه شده و میزان بالاتر از ۰/۷ هر یک از مقولات، کدگذاری‌های دارای پایایی مطلوبی است. بدیهی است که اعتبار، مقوله‌ای مرتبط با ابزار است و پژوهشگر درصدد است بداند ابزار مورد نظر واقعاً آن چیزی را اندازه‌گیری می‌کند که وی قصد آن را دارد (نقیب‌السادات، ۱۳۹۱: ۴۹). لذا در این پژوهش به منظور برآورد اعتبار محتوای پیام‌ها نیز از اعتبار صوری و اعتبار سازه استفاده شده است. برخی محققان (هولستی^۲، ۱۴۰۰ و کریپندورف^۳، ۱۹۸۰) گونه‌های مختلفی از اعتبارسنجی را مطرح کرده‌اند. بر همین اساس طرح پژوهش در اختیار کارشناسان این حوزه قرار گرفت و تأیید نمودند که پژوهش واجد اعتبار صوری است. به لحاظ اعتبار مبتنی بر سازه نیز ملاحظه می‌شود که بافت نظری پژوهش که سنجه‌ها و شاخص‌ها از آنها اخذ می‌گردد مناسب سنجش موضوع مورد مطالعه پژوهش و تبیین کننده روابط علی آنهاست.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

در ادامه جداول داده‌ها به صورت توصیفی ارائه می‌شوند.

جدول ۴. فراوانی و درصد تعداد خبر مرتبط با کودتای ایران

کشور	روزنامه‌ها	فراوانی	درصد
ایران	آتش	۱۵	۲۱,۱
	باختر امروز	۲۴	۳۳,۸
	اطلاعات	۳۲	۴۵,۱
	جمع کل	۷۱	۱۰۰

۱. باتوجه به تنوع و تکثر تاکتیک‌های پوشش خبری از احصاء تمامی آنها خودداری شد و تنها به شمار نمونه‌های گردآوری شده از متن خبرها بسنده گردید.

2. Halstie
3. Cripendorf

بر اساس جدول ۴ روزنامه آتش با ۲۱,۱ درصد (۱۵ خبر)، باختر امروز با ۳۳,۸ درصد (۲۴ خبر) و اطلاعات با ۴۵,۱ درصد (۳۲ خبر) اخبار مربوط به کودتا را منتشر نموده‌اند. روزنامه اطلاعات با ۴۵,۱ درصد بیشترین سهم و روزنامه آتش با ۲۱,۱ درصد کمترین سهم در ارائه اخبار مرتبط به کودتا را داشته است.

جدول ۵. فراوانی و درصد تعداد خبر مرتبط با کودتای ترکیه

کشور	روزنامه‌ها	فراوانی	درصد
ترکیه	جمهوریت	۴۹	۳۱,۲
	زمان	۶۷	۴۲,۷
	حریت	۴۱	۲۶,۱
	جمع کل	۱۵۷	۱۰۰

حسب جدول ۵ روزنامه جمهوریت با ۳۱,۲ درصد (۴۹ خبر)، زمان با ۴۲,۷ درصد (۶۷ خبر) و حریت با ۲۶,۱ درصد (۴۱ خبر) اخبار کودتا را منتشر نموده‌اند که روزنامه زمان با ۴۲,۷ درصد بیشترین سهم و روزنامه حریت با ۲۶,۱ درصد کمترین سهم را کودتا داشته‌اند.

جدول ۶. فراوانی و درصد ارزش خبری مرتبط با کودتای ایران

روزنامه		تازگی	درب‌گیری	شگفتی و تعجب	تضاد و برخورد	شهرت	مجاورت	جمع
آتش	فراوانی	۲	۲	۴	۳	۳	۱	۱۵
	درصد	۲,۸	۲,۸	۵,۶	۴,۲	۴,۲	۱,۴	۲۱,۱
باختر امروز	فراوانی	۳	۲	۵	۵	۴	۵	۲۴
	درصد	۴,۲	۲,۸	۷,۰	۷,۰	۵,۶	۷,۰	۳۳,۸
اطلاعات	فراوانی	۴	۵	۹	۴	۸	۲	۳۲
	درصد	۵,۶	۷,۰	۱۲,۷	۵,۶	۱۱,۳	۲,۸	۴۵,۱
جمع کل	فراوانی	۹	۹	۱۸	۱۲	۱۵	۸	۷۱
	درصد	۱۲,۷	۱۲,۷	۲۵,۴	۱۶,۹	۲۱,۱	۱۱,۳	۱۰۰

مطابق جدول فوق بیشترین ارزش خبری استفاده شده در این سه روزنامه ارزش شگفتی و تعجب با ۲۵,۴ درصد و کمترین ارزش خبری ارزش خبری مجاورت با ۱۱,۳ درصد بوده است، بیشترین ارزش خبری مورد استفاده، ارزش شگفتی و تعجب در روزنامه اطلاعات و کمترین ارزش، مجاورت در روزنامه آتش بوده است.

جدول ۷. فراوانی و درصد ارزش خبری مرتبط با کودتای ترکیه

روزنامه	تازگی	درب‌گیری	شگفتی و تعجب	تضاد و برخورد	شهرت	مجاورت	جمع		
								جمهوریت	زمانه
فراوانی	۹	۷	۸	۱۱	۹	۵	۴۹	جمهوریت	درصد
درصد	۵,۷	۴,۵	۵,۱	۷,۰	۵,۷	۳,۲	۳۱,۲		
فراوانی	۱۴	۷	۱۰	۱۷	۱۳	۶	۶۷	زمانه	درصد
درصد	۸,۹	۴,۵	۶,۴	۱۰,۸	۸,۳	۳,۸	۴۲,۷		
فراوانی	۶	۱۲	۴	۷	۸	۴	۴۱	حریت	درصد
درصد	۳,۸	۷,۶	۲,۵	۴,۵	۵,۱	۲,۵	۲۶,۱		
فراوانی	۲۹	۲۶	۲۲	۳۵	۳۰	۱۵	۱۵۷	جمع کل	درصد
درصد	۱۸,۵	۱۶,۶	۱۴,۰	۲۲,۳	۱۹,۱	۹,۶	۱۰۰		

جدول ۷ بیانگر آن است که بیشترین ارزش خبری در سه روزنامه منتخب، تضاد و برخورد با ۲۲,۳ درصد و کمترین ارزش خبری مجاورت با ۹,۶ درصد بوده است، بیشترین ارزش خبری مورد استفاده، تضاد و برخورد در روزنامه زمان و کمترین ارزش خبری، مجاورت و شگفتی و تعجب در روزنامه حریت بوده است.

جدول ۸. فراوانی و درصد قالب‌های خبری مرتبط با کودتای ایران

روزنامه	گزارش و خبر	مصاحبه	سرمقاله	پادداشت	تحلیل	عکس	گرافیک	کاریکاتور	جمع
فراوانی	۳	۲	۱	۱	۴	۲	۱	۱	۱۵
درصد	۴,۲	۲,۸	۱,۴	۱,۴	۵,۶	۲,۸	۱,۴	۱,۴	۲۱,۱
فراوانی	۳	۴	۱	۲	۵	۵	۳	۱	۲۴
درصد	۴,۲	۵,۶	۱,۴	۲,۸	۷,۰	۷,۰	۴,۲	۱,۴	۳۳,۸
فراوانی	۳	۵	۴	۴	۶	۵	۳	۲	۳۲
درصد	۴,۲	۷,۰	۵,۶	۵,۶	۸,۵	۷,۰	۴,۲	۲,۸	۴۵,۱
فراوانی	۹	۱۱	۶	۷	۱۵	۱۲	۷	۴	۷۱
درصد	۱۲,۷	۱۵,۵	۸,۵	۹,۹	۲۱,۱	۱۶,۹	۹,۹	۵,۶	۱۰۰

بر اساس جدول ۸ بیشترین قالب خبری در سه روزنامه، قالب خبری تحلیل با ۲۱/۱ درصد و کمترین آن کاریکاتور با ۵/۶ درصد بوده است. بیشترین قالب خبری تحلیل و عکس در روزنامه باختر امروز و مصاحبه و عکس در روزنامه اطلاعات و کمترین قالب گرافیک و کاریکاتور در روزنامه آتش و کاریکاتور باختر امروز بوده است.

جدول ۹. فراوانی و درصد قالب‌های خبری مرتبط با کودتای ترکیه

روزنامه	آتش و بختر	مصاحبه	سرمقاله	بازداشت	تحلیل	عکس	گرافیک	کاریکاتور	جمع		
										فراوانی	درصد
جمهوریت	۸	۱۰	۳	۴	۱۰	۶	۵	۳	۴۹	فراوانی	
	۵,۱	۶,۴	۱,۹	۲,۵	۶,۴	۳,۸	۳,۲	۱,۹	۳۱,۲	درصد	
زمان	۱۱	۱۰	۶	۷	۱۱	۹	۸	۵	۶۷	فراوانی	
	۷,۰	۶,۴	۳,۸	۴,۵	۷,۰	۵,۷	۵,۱	۳,۲	۴۲,۷	درصد	
حریت	۶	۷	۴	۴	۸	۵	۳	۴	۴۱	فراوانی	
	۳,۸	۴,۵	۲,۵	۲,۵	۵,۱	۳,۲	۱,۹	۲,۵	۲۶,۱	درصد	
جمع کل	۲۵	۲۷	۱۳	۱۵	۲۹	۲۰	۱۶	۱۲	۱۵۷	فراوانی	
	۱۵,۹	۱۷,۲	۸,۳	۹,۶	۱۸,۵	۱۲,۷	۱۰,۲	۷,۶	۱۰۰	درصد	

جدول ۹ اما نشان می‌دهد بیشترین قالب خبری مورد استفاده در این سه روزنامه قالب خبری تحلیل با ۱۸/۵ درصد و کمترین قالب خبری کاریکاتور با ۷/۶ درصد بوده است، بیشترین قالب خبری مورد استفاده، قالب تحلیل و گزارش در روزنامه زمان و کمترین قالب خبری، سرمقاله و کاریکاتور در روزنامه جمهوریت و گرافیک در حریت بوده است.

جدول ۱۰. فراوانی و درصد تاکتیک‌های خبری مورد استفاده مرتبط با کودتای ایران

روزنامه	حذف	کلی باقی	زمان بندی	قطره چکانی	تبخیر	دشمن تراشی	سانسور	دستچین کردن	درشت نمایی	تحریف	جمع	آتش	
												فراوانی	درصد
	۳	-	-	۳	-	-	۵	۲	-	۲	۱۵	فراوانی	۴,۲
	۴,۲	۰,۰	۰,۰	۴,۲	۰,۰	۰,۰	۷,۰	۲,۸	۰,۰	۲,۸	۲۱,۱	درصد	۴,۲
	-	۳	۲	۵	۲	۲	۱	۳	۵	۱	۲۴	فراوانی	-
	۰,۰	۴,۲	۲,۸	۷,۰	۲,۸	۲,۸	۱,۴	۴,۲	۷,۰	۱,۴	۳۳,۸	درصد	۰,۰
	۲	۴	۵	۷	۲	۳	۱	۴	۳	۱	۳۲	فراوانی	۲,۸
	۲,۸	۵,۶	۷,۰	۹,۹	۲,۸	۴,۲	۱,۴	۵,۶	۴,۲	۱,۴	۴۵,۱	درصد	۲,۸
	۵	۷	۷	۱۵	۴	۵	۷	۹	۸	۴	۷۱	فراوانی	۵
	۷,۰	۹,۹	۹,۹	۲۱,۱	۵,۶	۷,۰	۹,۹	۱۲,۷	۱۱,۳	۵,۶	۱۰۰	درصد	۷,۰

بر اساس جدول ۱۰ بیشترین تاکتیک اطلاع‌رسانی در سه روزنامه ایران، قطره‌چکانی با ۲۱/۱ درصد و کمترین مشاهده مربوط به تاکتیک تبخیر و تحریف با ۵/۶ درصد بوده است، بیشترین تاکتیک قطره‌چکانی در روزنامه اطلاعات و کمترین، تاکتیک‌های سانسور و تحریف در روزنامه‌های باختر امروز و اطلاعات بوده است.

جدول ۱۱. فراوانی و درصد تاکتیک‌های خبری مورد استفاده مرتبط با کودتای ترکیه

روزنامه	حذف	کلی باقی	زمان بندی	قطره چکانی	تبخیر	دشمن تراشی	سانسور	دستچین کردن	درشت نمایی	تحریف	جمع	جمهوریت	
												فراوانی	درصد
	۱	۴	۶	۱۱	-	۷	۲	۹	۸	۱	۴۹	فراوانی	۱
	۰,۶	۲,۵	۳,۸	۷,۰	۰,۰	۴,۵	۱,۳	۵,۷	۵,۱	۰,۶	۳۱,۲	درصد	۰,۶
	۵	۹	۷	۱۲	۳	۸	۴	۷	۹	۳	۶۷	فراوانی	۵
	۳,۲	۵,۷	۴,۵	۷,۶	۱,۹	۵,۱	۲,۵	۴,۵	۵,۷	۱,۹	۴۲,۷	درصد	۳,۲

روزنامه		حذف	کل باقی	زمان بندی	قطره چکانی	تبخیر	دشمن تراشی	سانسور	دستچین کردن	درشت نمایی	تحریف	جمع
حریت	فراوانی	۴	۵	۳	۷	۲	۶	۳	۴	۵	۲	۴۱
	درصد	۲,۵	۳,۲	۱,۹	۴,۵	۱,۳	۳,۸	۱,۹	۲,۵	۳,۲	۱,۳	۲۶,۱
جمع کل	فراوانی	۱۰	۱۸	۱۶	۳۰	۵	۲۱	۹	۲۰	۲۲	۶	۱۵۷
	درصد	۶,۴	۱۱,۵	۱۰,۲	۱۹,۱	۳,۲	۱۳,۴	۵,۷	۱۲,۷	۱۴,۰	۳,۸	۱۰۰

مطابق جدول ۱۱ بیشترین تاکتیک خبری در این سه روزنامه تاکتیک قطره چکانی با ۱۹/۱ درصد و کمترین، تاکتیک تبخیر با ۳/۲ درصد بوده است؛ بیشترین تاکتیک مورد استفاده، تکنیک قطره چکانی روزنامه زمان و کمترین، تکنیک های حذف و تحریف روزنامه جمهوری است.

جدول ۱۲. فراوانی و درصد جهت گیری (حمایتی، انتقادی، بی طرف) مطالب مرتبط با کودتای ایران

روزنامه		حمایتی	انتقادی	بی طرف	جمع
آتش	فراوانی	۱۱	۱	۳	۱۵
	درصد	۱۵,۵	۱,۴	۴,۲	۲۱,۱
اطلاعات	فراوانی	-	۲۲	۲	۲۴
	درصد	۰,۰	۳۱,۰	۲,۸	۳۳,۸
باختر امروز	فراوانی	۲	۲۶	۴	۳۲
	درصد	۲,۸	۳۶,۶	۵,۶	۴۵,۱
جمع کل	فراوانی	۱۳	۴۹	۹	۷۱
	درصد	۱۸,۳	۶۹,۰	۱۲,۷	۱۰۰

مطابق جدول ۱۲ بیشترین جهت گیری خبری استفاده شده، جهت گیری انتقادی با ۶۹ درصد و کمترین جهت گیری خبری، بی طرفی با ۱۲/۷ درصد بوده است. بیشترین جهت گیری، مربوط به جهت گیری انتقادی روزنامه باختر امروز و کمترین جهت گیری انتقادی روزنامه آتش بوده است.

جدول ۱۳. فراوانی و درصد جهت‌گیری (حمایتی، انتقادی، بی‌طرف) مطالب مرتبط با کودتای ترکیه

روزنامه		حمایتی	انتقادی	بی طرف	جمع
جمهوریت	فراوانی	۱	۴۵	۳	۴۹
	درصد	۰.۶	۲۸.۷	۱.۹	۳۱.۲
حریت	فراوانی	۴	۵۵	۸	۶۷
	درصد	۲.۵	۳۵.۰	۵.۱	۴۲.۷
زمان	فراوانی	۳	۳۲	۶	۴۱
	درصد	۱.۹	۲۰.۴	۳.۸	۲۶.۱
جمع کل	فراوانی	۸	۱۳۲	۱۷	۱۵۷
	درصد	۵.۱	۸۴.۰	۱۰.۸	۱۰۰

بر اساس جدول فوق بیشترین جهت‌گیری خبری در این سه روزنامه جهت‌گیری انتقادی با ۸۴ درصد و کمترین جهت‌گیری خبری جهت‌گیری حمایتی با ۱۰/۸ درصد بوده است، بیشترین جهت‌گیری، مربوط به جهت‌گیری انتقادی روزنامه حریت و کمترین جهت‌گیری حمایتی روزنامه جمهوریت بوده است.

جدول ۱۴. فراوانی و درصد نقش و جایگاه مردم در فرایند کودتای ایران

روزنامه		ضرورت توجه به مردم و نقش آنان در تحولات جامعه	مردم در تحولات جامعه هیچ نقشی ندارند	مردم خود را کنار کشیده اند	مردم را کنار گذاشته اند	جمع
آتش	فراوانی	۱	۶	۸	-	۱۵
	درصد	۱.۴	۸.۵	۱۱.۳	۰.۰	۲۱.۱
باختر امروز	فراوانی	۱۴	-	۱	۹	۲۴
	درصد	۱۹.۷	۰.۰	۱.۴	۱۲.۷	۳۳.۸
اطلاعات	فراوانی	۱۸	۱	۲	۱۱	۳۲
	درصد	۲۵.۴	۱.۴	۲.۸	۱۵.۵	۴۵.۱
جمع کل	فراوانی	۳۳	۷	۱۱	۲۰	۷۱
	درصد	۴۶.۵	۹.۹	۱۵.۵	۲۸.۲	۱۰۰

مطابق جدول ۱۴ بیشترین نقش و جایگاه مردم در این سه روزنامه تحت عنوان ضرورت توجه به مردم و نقش آنان در تحولات جامعه با ۴۶/۵ درصد و کمترین جهت‌گیری خبری در این سه روزنامه مربوط به گزینه مردم در تحولات جامعه هیچ نقشی ندارند با ۹/۹ درصد بوده است؛ بیشترین نقش و جایگاه مردم در روزنامه اطلاعات با مضمون مردم را کنار گذاشته‌اند و کمترین مربوط به روزنامه‌های اطلاعات با مضمون مردم در تحولات جامعه هیچ نقشی ندارند، باختر امروز با مضمون مردم خود را کنار کشیده‌اند و آتش با مضمون ضرورت توجه به مردم و نقش آنان در تحولات جامعه بوده است.

جدول ۱۵. فراوانی و درصد نقش و جایگاه مردم در فرایند کودتای ترکیه

روزنامه	ضرورت توجه به مردم و نقش آنان در تحولات جامعه		مردم در تحولات جامعه هیچ نقشی ندارند	مردم خود را کنار کشیده‌اند		جمع
	فراوانی	درصد		مردم را کنار گذاشته‌اند	مردم را کنار گذاشته‌اند	
جمهوریت	۳۱	۱۹,۷	-	۱	۱۷	۴۹
	فراوانی	درصد	۰,۰	۰,۶	۱۰,۸	۳۱,۲
زمان	۳۴	۲۱,۷	۶	۷	۲۰	۶۷
	فراوانی	درصد	۳,۸	۴,۵	۱۲,۷	۴۲,۷
حریت	۲۱	۱۳,۴	۵	۵	۱۰	۴۱
	فراوانی	درصد	۳,۲	۳,۲	۶,۴	۲۶,۱
جمع کل	۸۶	۵۴,۸	۱۱	۱۳	۴۷	۱۵۷
	فراوانی	درصد	۷,۰	۸,۳	۲۹,۹	۱۰۰

مطابق داده‌های جدول ۱۵، بیشترین نقش و جایگاه مردم در این سه روزنامه تحت عنوان ضرورت توجه به مردم و نقش آنان در تحولات جامعه با ۵۴/۸ درصد و کمترین جهت‌گیری خبری مربوط به گزینه مردم در تحولات جامعه هیچ نقشی ندارند با ۷ درصد بوده است. بیشترین نقش و جایگاه مردم در روزنامه جمهورییت با مضمون ضرورت توجه به مردم و نقش آنان در تحولات جامعه و کمترین مربوط به روزنامه جمهورییت با مضمون مردم خود را کنار کشیده‌اند، بوده است.

جدول ۱۶. فراوانی و درصد نقش عوامل خارجی در فرایند کودتای ایران

روزنامه	تحریک کشورهای خارجی و حمایت از کودتا		حمایت کشورهای خارجی از دولت و مخالفت با کودتا	اعلام بی‌طرفی و تلقی کودتا به‌عنوان مساله داخلی	جمع
	فراوانی	درصد			
آتش	۱	۱,۴	۱۳	۰	۱۵
	فراوانی	درصد	۱۸,۳	۰,۰	۲۱,۱
باختر	۱۹	۲۶,۸	-	۵	۲۴
	فراوانی	درصد	۰,۰	۷,۰	۳۳,۸
امروز	۲۱	۲۹,۶	۲	۹	۳۲
	فراوانی	درصد	۰,۰	۷,۰	۴۵,۱
اطلاعات	۴۱	۵۷,۷	۱۵	۱۵	۷۱
	فراوانی	درصد	۲۱,۱	۲۰,۱	۱۰۰
جمع کل	۵۷,۷	۷۷,۱	۲۱,۱	۲۰,۱	۱۰۰
	درصد	درصد	۲۱,۱	۲۰,۱	۱۰۰

جدول ۱۶ نشان می‌دهد بیشترین توجه به نقش و جایگاه عوامل خارجی در این سه روزنامه تحت عنوان تحریک کشورهای خارجی با ۵۷/۷ درصد و کمترین در این سه روزنامه مربوط به حمایت کشورهای خارجی از دولت و مخالفت با کودتا و اعلام بی‌طرفی و تلقی کودتا به‌عنوان مساله داخلی با بیش از ۲۰ درصد بوده است، بیشترین نقش و جایگاه عوامل خارجی مربوط به روزنامه اطلاعات با مضمون تحریک کشورهای خارجی و حمایت از کودتا و کمترین مربوط به روزنامه آتش با مضامین تحریک کشورهای خارجی و حمایت از کودتا و اعلام بی‌طرفی و تلقی کودتا به‌عنوان مساله داخلی بوده است.

جدول ۱۷. فراوانی و درصد نقش و جایگاه عوامل خارجی در فرایند کودتای ترکیه

روزنامه	تحریک کشورهای خارجی و حمایت از کودتا		حمایت کشورهای خارجی از دولت و مخالفت با کودتا	اعلام بی‌طرفی و تلقی کودتا به‌عنوان مساله داخلی	جمع
	فراوانی	درصد			
جمهوریت	۴۳	۲۷,۴	-	۶	۴۹
	فراوانی	درصد	۰,۰	۳,۸	۳۱,۲
زمان	۴۹	۳۱,۲	۳	۱۵	۶۷
	فراوانی	درصد	۱,۹	۹,۶	۴۲,۷
حریت	۲۹	۱۸,۵	۴	۸	۴۱
	فراوانی	درصد	۲,۵	۵,۱	۲۶,۱
جمع کل	۱۲۱	۷۷,۱	۷	۲۹	۱۵۷
	فراوانی	درصد	۴,۵	۱۸,۵	۱۰۰

بر اساس جدول ۱۷، در این سه روزنامه نقش و جایگاه مردم تحت عنوان تحریک کشورهای خارجی با ۷۷/۱ درصد و کمترین در این سه روزنامه مربوط حمایت کشورهای خارجی با ۴/۵ درصد بوده است. بیشترین نقش و جایگاه عوامل خارجی مربوط به روزنامه زمان با مضمون تحریک کشورهای خارجی و حمایت از کودتا و کمترین مربوط به روزنامه حریت با مضمون حمایت کشورهای خارجی از دولت و اعلام مخالفت با کودتا بوده است.

نتیجه‌گیری

- حسب داده‌های جداول ۴ و ۵ بیشترین انعکاس اخبار کودتا در ۲۸ مرداد را روزنامه میانه‌رو اطلاعات اما در ترکیه روزنامه منتقد زمان داشته است. به نظر می‌رسد فضای سیاسی حاکم در ایام هر دو کودتا سبب شده است در یکی روزنامه میانه‌رو و دیگری روزنامه منتقد دولت اخبار بیشتری را بازنمایی کند.
- طبق داده‌های جداول ۶ و ۷ بیشترین ارزش خبری در بین سه روزنامه ایرانی شگفتی و در بین سه روزنامه منتخب ترکیه تضاد و برخورد بوده است. به نظر می‌رسد با توجه به کم سابقه بودن نوع کودتا در ایران روزنامه‌های منتخب توجه خود را به تبیین آن معطوف داشتند. در حالی که حسب داده‌های همین جداول، روزنامه‌های منتخب ترکیه با توجه به پیشینه کودتا در این کشور، بیشترین توجه خود را بر تبیین وجوه تقابل و برخورد و نیروهای درگیر متمرکز کرده‌اند. روزنامه باختر امروز حامی دولت مصدق بیشترین مطالب را به ارزش خبری شگفتی اختصاص داده است در حالی که حریت روزنامه همسو با دولت در ترکیه بیش از همه بر ارزش شهرت تمرکز نمود که بیانگر نقش و اهمیت افراد از نگاه این روزنامه است.
- مطابق یافته‌های جدول ۸ و ۹ روزنامه‌های منتخب در هر دو کودتا بیشترین استفاده را از قالب خبری تحلیل داشته‌اند. در کودتای ایران روزنامه باختر امروز حامی دولت و در ترکیه روزنامه زمان منتقد دولت بیشترین استفاده را از این قالب داشته است. به نظر می‌رسد نیاز جامعه به تحلیل سبب شده است روزنامه‌ها با هر نوع گرایشی به این قالب نوشتاری بیشتر توجه کنند. نکته دیگر آن است که در کودتای ایران تفاوت زیادی (حدود یک درصد) بین قالب گزارش و خبر با قالب تحلیل دیده نمی‌شود اما در کودتای ترکیه تفاوت بیشتری بین درصد گزارش و خبر با تحلیل دیده می‌شود. می‌توان این تفاوت را به حضور رسانه‌های رقیب به‌ویژه رسانه‌های نوین و رسانه‌های متعارف مربوط دانست که جزئیات رویداد را در لحظه منتشر می‌کنند

اما مطبوعات تمرکز خود را روی تحلیل قرار داده‌اند. در مورد کودتای ایران چنین برداشتی البته صادق نیست.

- در خصوص تاکتیک‌های خبری، مهمترین روند غالب مشاهده شده در متن خبرها، تاکتیک اطلاع‌رسانی هوشمندانه تحت عنوان قطره‌چکانی (بیش از ۲۰ درصد) بوده است که با توجه به ماهیت رویداد و بحرانی بودن شرایط و قرار داشتن در شرایط عدم قطعیت و نیز نظارت شدید حکومت، پذیرفتنی به نظر می‌رسد. البته این تاکتیک را بیش از همه روزنامه اطلاعات به عنوان میانه‌رو و روزنامه باختر امروز (حامی دولت مصدق) به کار گرفته‌اند. در حالی که روزنامه آتش (منتقد دولت) از تکنیک حذف و سانسور بیشترین بهره را برده است. در واقع روزنامه آتش بیشتر تکنیک سکوت را اختیار نموده و کمترین حضور اطلاع‌رسانی را از این نظر داشته است.

- در خصوص مطبوعات منتخب ترکیه نیز الگوی مشابه، بیشترین بهره‌گیری مربوط به تکنیک اطلاع‌رسانی قطره‌چکانی بوده است. از سویی روزنامه منتقد دولت (زمان) از دو تکنیک کلی‌گویی و بزرگ‌نمایی رویداد بیشترین بهره را برده است. روزنامه حریت حامی دولت نیز ضمن بیشترین بهره‌گیری از تکنیک اطلاع‌رسانی قطره‌چکانی، و روزنامه جمهوریت بیشترین بهره را نیز از تکنیک دشمن‌تراشی به عمل آورده است که نشان دهنده تلاش برای ترسیم دشمنی با دولت در بیرون مرزهاست.

- داده‌های جداول ۱۲ و ۱۳ نیز نشان داد در بزنگاه‌هایی همچون کودتا انتظار موضع‌گیری بی‌طرفانه از رسانه‌ها بسیار دشوار است. در این دو رویداد نیز رسانه‌ها یا موضع حمایتی و یا موضع انتقادی اتخاذ کردند. در هر دو کشور روزنامه حامی دولت بیشترین موضع انتقادی به وقوع کودتا را اتخاذ نموده است. نکته قابل ذکر دیگر این است در حالی که روزنامه آتش به‌عنوان منتقد دولت بیشترین مواضع حمایتی را از کودتا به عمل آورده اما در ترکیه به واسطه بسترهایی که پیشتر به آن اشاره شد، مطبوعات (منتقد، حامی و یابی طرف) چندان مواضع حمایتی اتخاذ نمودند.

- در خصوص جایگاه مردم از نگاه این روزنامه‌ها نکته قابل ذکر آن است که تقریباً همه آنها در این باره اقدام به موضع‌گیری کرده‌اند. اطلاعات به عنوان روزنامه‌ای میانه‌رو و نیز باختر امروز بیشترین درخواست را برای لزوم حضور مردم مطرح نمودند و همزمان بیشترین تأکید را داشته‌اند که مردم از تحولات جامعه کنار گذاشته شده‌اند. در حالی که آتش روزنامه منتقد دولت و حامی دربار کمترین تأکید را بر لزوم نقش‌آفرینی مردم داشته و بر آن است که مردم نه فقط کنار گذاشته نشده‌اند بلکه خود تصمیم گرفته‌اند که نقش‌آفرینی نکنند. این در حالی

- است که در چنین بزنگاهی اساساً موضوع توجه به مردم (۴۶/۵ درصد) به روند غالب روزنامه‌های منتخب تبدیل شده است.
- تقریباً مشابه همین وضعیت یعنی غالب شدن توجه به مردم در روزنامه‌های ترکیه نیز مشاهده شد. با این تفاوت که حتی روزنامه‌های منتقد دولت نیز با درصد بیشتری بر لزوم مشارکت دادن مردم در تحولات جامعه تاکید کرده‌اند (زمان با بیش از ۲۱ درصد) و همین منتقدان نیز بیشترین تاکید را بر این محور قرار داده‌اند که مردم از تحولات جامعه کنار گذاشته شده‌اند. این تفاوت می‌تواند ریشه در نهادینه‌تر بودن روندهای مردم‌گرایانه در نهادهای رسانه‌ای ترکیه باشد.
- در خصوص نقش عوامل خارجی در کودتای ایران (جدول ۱۴) داده‌ها نشان داد روزنامه‌های میانه‌رو نظیر اطلاعات و باختر امروز بیشترین تاکید را بر نقش عوامل خارجی در اجرای کودتا داشته‌اند. برای نمونه اطلاعات در تاریخ ۲۷ مرداد ۱۳۳۲ با این تیتیر «سرهنگ نصیری عامل کودتا پس از دستگیری گفت: دو دقیقه تاخیر سرهنگ خسروپناه نقشه کودتا را برهم زد» نشان داد که عوامل داخلی کودتا دست نشانده عوامل خارجی بودند که با هوشیاری خشی شد. همچنین باختر امروز روزنامه حامی دولت نیز در تاریخ ۲۷ مرداد ۱۳۳۲ با درج مطلبی با عنوان «شاه فراری با یک هواپیمای انگلیسی به طرف لندن پرواز کرد» از نقش دولت انگلیس در طراحی و اجرای کودتا پرده برداشت. همین روزنامه‌ها نیز بیشترین تاکید را داشتند که موضوع کاملاً داخلی است و باید داخلی برطرف شود. در حالی که آتش روزنامه منتقد و مخالف دولت و حامی دربار در ۲۹ مرداد ۱۳۳۲ با درج عنوان «دیروز انقلاب خونین مردم و سربازان رشید تهران بساط حکومت سیاه مصدق خائن را به آتش کشیدند» تاکید داشت که در کودتا عوامل خارجی کمترین نقش را بر عهده داشته‌اند.
- همین موضوع در بین روزنامه‌های منتخب ترکیه با شدت بیشتری به چشم می‌خورد (جدول ۱۵). یعنی غلظت تاکید بر حمایت و تحریکات خارجی در وقوع کودتا بیشترین مطالب را به خود اختصاص داد. با این حال روزنامه زمان منتقد دولت بیشترین تاکید را داشت که تحولات کودتا امری داخلی است و نباید کاملاً به بیرون مرزها ارتباط داده شود (زمان ۱۶ جولای: خائنین کودتاگر اعدام شوند) البته روزنامه‌های جمهوری (جمهوریت ۱۶ جولای: راهکار، دموکراسی است... با هر نوع کودتا مخالفیم... چه نظامی چه مدنی... ترکیه در بحران) و حریت (حریت ۱۶ جولای: سیلی اراده مردم به کودتاگران فتوچی^۱) نیز تقریباً همین موضع‌گیری‌ها را

۱. عبارتی تحقیرآمیز که در اینجا برای اشاره به فتح الله گولن‌چی‌ها استفاده شده است.

با شدتی کم و بیش نمایان ساختند. در مجموع در بین روزنامه‌های منتخب ترکیه یکدستی بیشتری از نظر تلقی تحولات به عنوان مسئله‌ای داخلی و بیرونی بودن ریشه‌های کودتا با حمایت خارجی به چشم می‌خورد.

پیشنهاد‌های کاربردی و رسانه‌ای

- ارسال یافته‌های مقاله برای سردبیران معاونت سیاسی و برون‌مرزی از طریق سازوکاری مشخص؛ مطالعه واکنش مطبوعات به رویداد کودتا، الگویی مطلوب در درک خلاءهای احتمالی موجود در مدیریت‌های رسانه‌ای است. کارشناسان رسانه ملی با مطالعه یافته‌های این پژوهش به میزانی قادر خواهند بود به چرایی این واکنش‌ها پی ببرند و در جهت رفع خلاءهای مدیریتی با هدف بهره‌گیری بهتر در بزنگاه‌های خاص اقدام نمایند.
- مطالعات تطبیقی در این حوزه به‌شدت کارآمد و سودمند است. به توجه به محدودیت دسترسی به روزنامه‌های ایام کودتای ۲۸ مرداد و نیز روزنامه ایام کودتای ۱۵ جولای ترکیه و البته ترجمه آنها، ضرورت تدوین بانک اطلاعات روزنامه‌ها در چنین بزنگاه‌هایی به‌ویژه در سازمان‌های رسانه‌ای از جمله صدا و سیما احساس می‌شود.
- یافته‌های پژوهش (جدول ۴ و ۵ و ۶ و ۷) بیانگر آن است که روزنامه‌ها در کنار اطلاع‌رسانی، بیشتر به تبیین رویداد می‌پردازند. در حالی که رسانه‌های نوین (حسب مورد ترکیه) بیشتر نقش اطلاع‌رسانی لحظه‌ای را برعهده می‌گیرند. به نظر می‌رسد تامین فضای مناسب برای روزنامه‌ها از سوی دست‌اندرکاران، به تامین بهتر کارویژه تعمیق بینش سیاسی کمک خواهد کرد.

پیشنهاد‌های پژوهشی

- با توجه به روش تحلیل محتوای کمی این پژوهش، جای مطالعه نقش و عملکرد رسانه‌ها در چنین بزنگاه‌هایی با روش‌های کیفی به‌شدت خالی است. پیشنهاد می‌شود پژوهشگران با رویکردهای کیفی به چنین مطالعاتی اقدام کنند.
- مطالعات مقایسه‌ای در کشورهای منطقه غرب آسیا و کشورهای مشابه آن پیشنهاد می‌شود. در این بین یافتن الگوهای مشابه در کودتاهای پاکستان و مقایسه آن با کودتاهای کشور ترکیه سودمند خواهد بود.
- با توجه به نقش آفرینی رسانه‌های نوین، مطالعه موردی و البته مقایسه‌ای نقش این رسانه‌ها در تحولات مهم نظیر کودتا و یا اعتراضات جمعی پیشنهاد می‌شود.

منابع و مأخذ

- اشرف، احمد، و بنوعیزی، علی (۱۳۸۸). *طبقات اجتماعی، دولت و انقلاب ایران*. ترجمه: سهیلا ترابی، تهران، نشر نیلوفر.
- افشار، ایرج (۱۳۸۱). *خاطرات و تالمات مصدق*. تهران، انتشارات علمی.
- بروجردی علوی، مهدخت (۱۳۸۷). *دروازه‌بانی خبر چیست و دروازه‌بانان کیستند؟ در: روزنامه‌نگاری حرفه ای، مجموعه مقالات*. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.
- بصیری، محمدعلی، مجیدی‌نژاد، سید علی، و عالی‌شاه، عبدالرضا (۱۳۹۶). *علت کاوی کودتای نافرجام ۲۰۱۶ ارتش ترکیه علیه حزب عدالت و توسعه*. فصلنامه *مطالعات روابط بین‌الملل*، ۱۰ (۳۷)، ۳۹-۶۴.
- بهجتی‌فرد، هادی (۱۳۹۱). *مقایسه‌گفتمان خبری سایت‌های فارسی زبان شبکه‌های العالم، العربیه و بی.بی.سی در مورد اعتراضات عمومی در بحرین در بازه زمانی ۱۴ بهمن ۱۳۸۹ تا پایان تیر ۱۳۹۱*. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*. دانشگاه صدا و سیما، تهران.
- بهرامی، سیامک (۱۳۹۵). *انحراف از نو عثمانی‌گرایی و کودتا در ترکیه*. فصلنامه *مطالعات راهبردی*، ۷۳، ۴۲-۶۶.
- بیل، جیمز (۱۳۷۱). *شیر و عقاب*. ترجمه: فروزنده برلیان، تهران، نشر فاخته.
- چامسکی، نوام و هرمن ادوارد اس. (۱۳۹۱). *فیلترهای خبری*. تهران: انتشارات روزنامه ایران.
- حیدری، محمدعلی، و رهنورد، حمید (۱۳۹۰). *نوعثمانی‌گرایی و سیاست خارجی خاورمیانه‌ای ترکیه (با تکیه بر بهار عربی)*. فصلنامه *رهنامه سیاست‌گذاری*، ۲، ۴۱-۲۳.
- رادمرد، محمد، و حجازی، سید نصرالله (۱۳۹۵). *بررسی کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ بر اساس نظریه والراشتاین*. *نشریه جامعه‌شناسی تاریخی*، ۸ (۲)، ۵۵-۴۰.
- رایف، دانیل (۱۳۸۲). *تحلیل پیام‌های رسانه‌ای: کاربرد تحلیل محتوای کمی در تحقیق*. ترجمه مهدخت بروجردی. تهران، نشر سروش.
- رستم‌پور، صابر (۱۳۹۷). *تأثیر تضعیف ارتش ترکیه به واسطه کودتای ۲۰۱۶ بر امنیت نظامی جمهوری اسلامی ایران*. فصلنامه *علوم و فنون نظامی*، ۱۳ (۱۱)، ۲۳-۵.
- روشه، گی (۲۰۰۰). *تغییرات اجتماعی*. تهران، نشر نی.
- ساجدی، امیر (۱۳۹۹). *واکاوی علل و انگیزه‌های تغییر ساختار سیاسی ترکیه*. فصلنامه *پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام*، ۱۰ (۲)، ۲۳۳-۲۵۱.
- ساروخانی، باقر (۱۳۷۴). *درآمدی بر دایره‌المعارف علوم اجتماعی*. تهران، چاپ مؤسسه کیهان.
- سفری، محمد علی (۱۳۷۱). *قلم و سیاست (از استعفای شاه تا سقوط مصدق)*. تهران، نشر نارمک.

سلیمان نوری، رضا (۱۳۳۲). *روزگار جزاید در دهه پایانی مرداد ۳۲*. قابل دسترسی در:

<http://iran-newspaper.com> بازبایی ۱۴۰۲/۸/۳۰.

سمیعی اصفهانی، علیرضا، و فرحمند، صغری (۱۳۹۵). کودتای ۲۰۱۶ ترکیه و آینده سیاسی حزب اسلام‌گرای عدالت و توسعه؛ با تأکید بر روش سناریونویسی. *فصلنامه رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی*، ۷ (۴۵)، ۱۵۶-۱۲۲.

سورین، ورنو، وتانکار، جیمز (۱۳۸۸). *نظریه‌های ارتباطات*. ترجمه: علیرضا دهقان. تهران: دانشگاه تهران. سیفی، عبدالحسین و پورحسن، ناصر (۱۳۹۸). ترکیه پساکودتا و گذار به دولت آنوکراتیک. *فصلنامه دولت‌پژوهی*. ۱۹، ۱۷۵-۱.

فاضلی، محمود (۱۳۹۷). *دلایل وقوع کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲*. *تاریخ شفاهی ایران*. تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات فرهنگ و ادب پایداری.

فراتاب (۱۴۰۲/۱۲/۲۳). *نگاهی به تئوری توهم توطئه در کودتای ترکیه*، قابل دسترسی در:

<https://www.faratab.com/news>

فلاح‌پیشه، حشمت‌الله، شربت‌ی، وحید، و مظفری، محمدمهدی (۱۳۹۴). *سیاست خارجی ترکیه در قفقاز جنوبی و منافع ایران و روسیه*، *فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست*، ۱۲، ۴۳-۲۲.

قائم مقامی، سید علی (۱۳۹۶). *تنوع، نقش و قدرت رسانه‌ای ترکیه*. در www.iiwfs.com به روز رسانی در ۱۳۹۶/۸/۱۲.

قاسمی، فرید (۱۳۸۰). *مطبوعات ایران در قرن بیستم*. تهران، نشر قصه.

کاتوزیان، همایون (۱۳۷۱). *مصدق و نبرد قدرت*. تهران، انتشارات مؤسسه خدمات فرهنگی رسا. کارگر جهرمی، وحید (۱۳۹۴). *آیت‌الله کاشانی و ملی شدن صنعت نفت*. چاپ اول. سازمان انتشارات پژوهش و اندیشه اسلامی.

کرپیندورف، کلوس (۱۳۸۹). *تحلیل محتوا*. ترجمه هوشنگ نایینی. نشر نی.

کولایی، الهه (۱۳۸۹). *اتحاد جماهیر شوروی و انقلاب اسلامی ایران*. تهران، انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

گودرزی، محسن (۱۳۹۱). *بازنمایی ایدئولوژی انقلاب اسلامی در روزنامه واشنگتن‌پست*. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه صداوسیما، تهران.

مسعودنیا، حسین، و عالی‌شاهی، عبدالرضا (۱۳۹۶). کودتای ۱۵ جولای ۲۰۱۶ ترکیه بر اساس نظریه شکاف‌های اجتماعی. *فصلنامه دولت‌پژوهی*، ۴ (۱۶)، ۱۷۵-۲۱۰.

معمدنژاد، کاظم (۱۳۹۱). *روزنامه‌نگاری*. تهران، نشر سپهر.

خبرگزاری جمهور (۱۳۹۶). *مقام اولی ترکیه در روزنامه نگاران زندانی*. قابل دسترسی در:

<https://www.jomhornews.com/fa/news/43351> (بازبایی ۲۰ دی ۱۴۰۲)

- مقصودی، مجتبی (۱۳۸۰). تحولات سیاسی اجتماعی ایران (۵۷-۱۳۳۰). تهران، نشر روزنه.
- مولانا، حمید (۱۳۷۱). گذر از نوگرایی. تهران: انتشارات مرکز مطالعات و توسعه رسانه‌ها.
- لازار، ژودیت (۱۳۸۵). افکار عمومی. ترجمه مرتضی کتبی. تهران، نشر نی.
- نجاتی، غلامرضا (۱۳۸۴). تاریخ سیاسی بیست و پنج ساله ایران. تهران، نشر رسا.
- نجاتی، غلامرضا (۱۳۶۶). جنبش ملی شدن صنعت نفت و کودتای ۲۸ مرداد. تهران، شرکت انتشار.
- نصراللهی، اکبر (۱۳۹۴). مدیریت پوشش خبری بحران در رسانه‌های حرفه‌ای. تهران، همشهری.
- نقیب‌السادات، سیدرضا (۱۳۹۱). روش تحقیق در ارتباطات. نشر: علم.
- ویلبر، دونالد نیوتن (۱۳۸۰). عملیات آژاکس. ترجمه: ابوالقاسم چمنی، تهران، موسسه ابرار معاصر.
- ویمر، راجر دی و جوزف آردومینیک (۱۳۹۶). تحقیق در وسایل ارتباط جمعی. ترجمه کاووس سید امامی. تهران، انتشارات سروش.
- هولستی، رادولف ال (۱۴۰۰). تحلیل محتوا در علوم انسانی و اجتماعی. ترجمه نادر سالارزاده امیری. تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.
- یزدانی، پیمان (۱۳۹۵). آمریکا در کودتای نافرجام ترکیه خواهان سقوط «اردوغان» نبود. سایت خبری MehrNews.ir (۹۶/۶/۳) بازبای (۱۳۹۷/۱۰/۲۹).

- Esen, Berk and Sebnem Gumuscu (2017). Turkey: How the Coup Failed. *Journal of Democracy*. January. National Endowment for Democracy and Johns Hopkins University Press, 28(1), 59-73.
- Caragul, Ibrahim (2016). US tried to kill Erdoğan: Karagül. Retrieved from: <https://www.yenisafak.com/en/news/>. Accessed in 16/3/2024.
- Clark VL, Creswell JW. (2007) Understanding research: a consumer's guide. 2nd ed: Pearson Education: Inc.2015.
- Encyclopædia Britannica. Retrieved 06, 2024, from Encyclopædia Britannica Online: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/140445/coup-detat>
- Tol.Gunul, Matt Mainzer, Zeynab Ekmekci (2016). *Unpacking Turkey, s Faled Coup: Causes and Consequences*. Retrieved from: <https://www.mei.edu/publications/unpacking-turkeys-failed-coup-causes-and-consequences>.
- Bulut, Ergin and Can, Basak (2018). Turkey's failed coup as an 'ongoing media event' and the formation of public affect. *Media, Culture and Society*. 14(1), 149-157.
- Karagoz, Serdar and Kandemr, Pinar (2016). The Role that the Media Played in the Failure of the July 15 Coup Attempt. *Insightturkey.com*. Commentaries, Summer 2016 / Volume 18, Number 3. Retrieved from: <https://www.insightturkey.com/commentaries/the-role-that-the-media-played-in-the-failure-of-the-july-15-coup-attempt>.

platform 24 (2016). Journalists in State of Emergency. Retrieved from: <http://platform24.org/en/articles/395/journalists-in-state-of-emergency---17>(Retrieved 2023-10-05)

Letsch, Constanze (2016-09-11). *Brothers critical of Turkish government arrested after TV programme*. The Guardian. ISSN 0261-3077. Retrieved 2016-10-05.

Lucas, Scott (2016). *How Turkey's President used social media to save himself*. Retrieved from: <https://www.birmingham.ac.uk/research/perspective/turkey-coup.aspx> (Retreived 2023-06-14)

روزنامه‌ها

آتش (۲۹ مرداد ۱۳۳۲). *دیروز انقلاب خونین مردم و سربازان رشید تهران بساط حکومت سیاه مصدق خائن را به آتش کشیدند*. آرشیو روزنامه آتش.

اطلاعات (۲۷ مرداد ۱۳۳۲). *سرهنگ نصیری عامل کودتا پس از دستگیری گفت: دو دقیقه تاخیر سرهنگ خسروپناه نقشه کودتا را برهم زد*. آرشیو روزنامه اطلاعات.

باختر امروز (۲۷ مرداد ۱۳۳۲). *شاه فراری با یک هواپیمایی خارجی به لندن فرار کرد*. آرشیو روزنامه باختر امروز.

لینک و تیتر روزنامه‌های ترکیه (شامل زمان، جمهوریت و حریت) در ۱۶ جولای ۲۰۱۷:

https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/gunun-gazete-mansetleri-16-temmuz-2016,mSIJ94UrK0eoJ5yAQvwu5A/XTS5Zwo_Oki9QSIbcRZWcw

لینک و تیتر روزنامه‌های ترکیه (شامل زمان، جمهوریت و حریت) در ۱۷ جولانی ۲۰۱۷:

https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/17-07-2016-gunun-gazete-mansetleri,eEy7zbQVzku00tImO3OxqQ/ZuVnCD_FakWeS52o0diYZw

لینک هایی که سایر شماره‌های روزنامه‌های منتخب در آنها یافت شدند.

https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/17-07-2016-gunun-gazete-mansetleri,eEy7zbQVzku00tImO3OxqQ/ul4S2jBUfECZsDXcLu1_WA

https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/gazete-mansetleri,K2B2kWIo2kGCr_zIcE81aw/TFPsiIxp0kGHMuMZx4YxyQ

<https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/gazete-mansetleri,Oyfx0hOhM0qkDE9wwW3DFQ/Mz1IWIiv-UyrG3vAvLQ4Cg>

<https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/gazete-mansetleri,iLJ6ixPSSUmsuFHhPUYpzw/FoiMPpMfT0--sfqr14TUmg>

<https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/gazete-mansetleri,yS13yGkKA0WA-90vHVuREQ/j0gdcuLn02cpg-tXVgnbg>

<https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/gazete-mansetleri,E4J0uclXpUSnGuu63F9MvA/Assm7qIXRUCzmSyMYhNQTQ>

<https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/23-07-2016-gunun-gazete-mansetleri,hJcL7cz-7UWVG2FBrH9v-g>

<https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/24-07-2016-gunun-gazete-mansetle>